

УДК: 316.613.4

© В. А. Гузенко, 2015 р.

В. А. Гузенко (м. Одеса)

СОЦІАЛЬНІ СТРАХИ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена проблемі соціальних страхів у осіб підліткового та юнацького віку. Автор представила результати багаторічного дослідження заявленої проблеми. Описано динаміку соціальних страхів у підлітковому та юнацькому вікових періодах. Визначено, що соціальні страхи сучасних підлітків і юнаків виражені на низькому рівні. Для підлітків більш актуальними є шкільні тривоги, ніж соціальні страхи. Тим не менш, у юнацтва соціальні страхи слабше виражені, ніж у підлітків. Автор доходить висновку, що соціальні страхи в підлітковому віці є швидше «соціально запозиченими» і знижуються в юнацькому віці завдяки подоланню соціальних ситуацій, які з ними пов'язані. Загострення соціальних страхів у підлітковому віці порушує здорове функціонування психіки і може бути причиною прикордонного розладу або суїцидних намірів.

Ключові слова: підлітковий і юнацький вік, соціальні страхи, розвиток особистості, растройство особистості.

Статья посвящена проблеме социальных страхов у лиц подросткового и юношеского возраста. Автор представила результаты многолетнего исследования заявленной проблемы. Описана динамика социальных страхов в подростковом и юношеском возрастных периодах. Определено, что социальные страхи современных подростков и юношей выражены на низком уровне. Для подростков более актуальными являются школьные тревоги, чем социальные страхи. Тем не менее, у юношества социальные страхи слабее, чем у подростков. Автор приходит к выводу, что социальные страхи в подростковом возрасте являются скорее «социально заимствованными» и снижаются в юношеском возрасте благодаря преодолению социальных ситуаций, которые с ними связаны. Обострение социальных страхов в подростковом возрасте нарушает здоровое функционирование психики и может быть причиной пограничного расстройства или суицидных намерений.

Ключевые слова: подростковый и юношеский возраст, социальные страхи, развитие личности, растройство личности.

The article is devoted to teens and youths social fears. Author presented the results of a multi-year study of the declared problem. The dynamics of social fears in teen and youth age periods was described. It was determined that modern teenagers and young men have low social fears. For teenagers school anxiety is more relevant than social fears. But youth social fears are weaker than adolescents' social fears. The author comes to conclusion that social fears at teenage age are more "socially borrowed" and reduced in youth by overcoming social situations that are associated with them. The aggravation of social fears at teenage age violates the healthy functioning of the psyche and may be the cause of borderline disorder or suicidal intentions.

Keywords: adolescence and early adulthood, social fears, personal development, raстроjstva personality.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Емоція страху стає предметом дослідження напевно частіше, ніж будь-яка інша фундаментальна емоція. Це пояснюється тим, що в сучасному світі існує все більш зростаюче число об'єктів і ситуацій, які лякають або потенційно можуть викликати страх і багато з них пов'язані з суспільством, в якому людина мешкає і від якого залежить. В процесі розвитку особистості зменшується вплив спадковості чи природжених компонентів страху на його виникнення.

Як правило почуття страху зароджується з самого дитинства і супроводжує нас усе життя. Наукові дослідження показують, що для кожного вікового періоду притаманні певні домінуючі страхи. І це вважається за норму, оскільки кожна дитина в своєму розвитку проходить через низку критичних періодів, в яких часто відбувається загострення тих або інших страхів. Успішне проходження всіх стадій розвитку та подолання страхів, призводить не тільки до появи якісних новоутворень, а й до формування у психіці дитини певних захисних механізмів, які, в свою чергу, сприяють її ефективному адаптуванню у дорослому житті. Проте, якщо, при проходженні критичних етапів, дитина, не змогла побороти страхи, виробити захисні механізми та була позбавлена допомоги дорослих у «боротьбі» з ними, то страхи можуть загостритися та закріпитися в її психіці, що в найгіршому випадку, призводить до виникнення фобій.

У підлітковому віці відбувається перехрещення страхів, що характеризується зменшенням природних і збільшенням соціальних. Для цього вікового періоду характерні такі соціальні страхи як: страх самотності, страх покарання, страх зробити щось не так, страх втрати контролю над собою, страх викликати увагу з боку оточуючих. Велика кількість страхів у підлітків приводить до уникнення суспільних ситуацій, знижує упевненість в собі, що шкодить формуванню адекватної самооцінки і повноцінному спілкуванню з однолітками.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковується розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що такі характеристики, як виникнення та розвиток страху, його гендерні відмінності та вікові особливості є достатньо ґрунтовно розробленими для шкільного та підліткового віку (М. І. Буянов, В. А. Вінс, О. І. Захаров, А. М. Прихожан та ін.), але вивчення соціальних страхів в юнацькому віці залишається недостатнім. Актуальність такого дослідження підкреслюється унікальною соціальною ситуацією розвитку особистості в цьому віці, яка пов'язана з нормативною необхідністю прийняття та освоєння нової соціальної позиції – дорослої людини, самостійного члена суспільства, активного суб'єкту соціального процесу.

Ця стаття є узагальненням результатів дослідження соціальних страхів підлітків та юнацтва, яке проводилось нами в період з 2005 по 2012 роки.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Метою статті є спроба описати трансформацію страхів в процесі соціалізації особистості в підлітковому та юнацькому віці. Для досягнення мети ми поставили такі завдання: 1) дослідити та описати особливості страхів осіб підліткового віку; 2) дослідити та описати особливості страхів осіб юнацького віку; 3) визначити вікові відмінності у переживанні соціальних страхів представниками різного віку; 4) визначити вплив соціального страху на властивості особистості в процесі соціалізації.

Об'єктом дослідження є соціальний страх.

Предметом дослідження є особливості соціальних страхів осіб юнацького та підліткового віку.

У дослідженні нами був використаний комплекс методик: «Стандартизований метод багатомірного дослідження особистості СМІЛ» Л. М. Собчик, опитувальник «Соціальні страхи» Л. М. Грошевої, методика «Ієрархічної структури актуальних страхів особистості» Ю. Щербатих і Е. Івлевої, «Тест шкільної тривожності» Філіпса, опитувальник «Соціальні тривоги та соціофобії» О. А. Сагалакової, колірний тест М. Люшера. Аналіз результатів здійснювався за допомогою методів параметричної статистики, представлених в комп'ютерному пакеті статистичних програм Statistica (зокрема, знаходження вірогідності різниці за критерієм Стьюдента, кореляційний аналіз).

У дослідженні приймали участь учні 10 – 11 класів ЗОШ та студенти 1 – 3 курсів ВУЗів м. Одеса. Загалом у дослідженні прийняло участь 248 осіб. З них 188 осіб юнацького віку (98 дівчат та 90 юнаків) та 160 підлітків (72 дівчинки та 88 хлопців). Окрему групу вибірки дослідження склали підлітки з погранично-межовим розладом та суїциденти – клієнти Кризового центру для підлітків Добродійного Фонду соціальних програм «XXI століття».

Аналізуючи проблему на теоретичному рівні ми визначили, що соціальний страх – це складне психологічне явище, яке залежить від багатьох факторів як зовнішнього, так і внутрішнього походження. Вивчення соціального страху для сьогодення є досить складним процесом. Насамперед, через існування низки понять, які пов'язані з терміном страх, та різних підходів до вивчення цього явища.

Узагальнення літератури з проблематики страхів дозволяє виділити два підходи до вивчення соціального страху: клінічний та психологічний. Клінічний підхід є характерним переважно для зарубіжної психології, представники якої (Д. Барлоу, А. Бек, Д. Кларк, А. Оман, С. Тернер та ін.) розглядають соціальний страх як фобію (соціофобія). У психологічному підході виділено три напрямки: страх як властивість особистості, риса індивідуальності та основа для типології особистості (І. О. Захаров, А. Кемпінські, Ф. Риман, О. П. Саннікова та ін.); соціальний страх як результат соціалізації та соціальної адаптації особистості (В. А. Вінс, О. О. Прилутська та ін.); соціальний страх як ситуативне переживання, очікування або передбачення небезпеки (В. О. Андрусенко, Дж. Вольпе, Л. М. Грошева, І. О. Захаров, Д. Майєрс, Ю. В. Щербатих та ін.) [1, С.11].

Страхи людей частково пояснюються їхнім місцем у суспільстві і життєвими умовами. З іншого боку, деякі страхи зв'язані з такими причинами й умовами, джерела яких залишаються прихованими. З місцем у суспільстві і оточенням (в яке входить родина, "середовище" і суспільство) пов'язані певні страхи, при наявності яких інші страхи як би відходять на другий план.

Проблематикою соціального страху займалися такі вчені як Г. М. Андрєєва, В. О. Андрусенко, А. Кемпінський, Д. Майєрс, О. О. Прилутська, О. М. Прихожан та інші. Представлена широка та різноманітна класифікація соціальних страхів, описано процес соціалізації страхів, суб'єктивні та об'єктивні причини їх виникнення. Узагальнивши позиції різних авторів щодо розуміння змісту поняття, під соціальним страхом ми розуміємо емоцію, яка виникає у відповідь на «соціальну ситуацію загрози», переживається як очікування або передбачення небезпеки (невдачі, критики, втрати та ін.), при виконанні діяльності в певних умовах [1, с. 54].

А. Кемпінський вважає, що ситуації, які викликають установку страху, можна поділити на чотири групи: зв'язані з безпосередньою загрозою життю, із соціальною погрозою, з неможливістю здійснення власного вибору активності і з порушенням існуючої структури взаємодії з навколишнім світом. Отже, в залежності від генезису можна говорити про страх біологічний, соціальний, моральний і дезінтеграційний. Саме протікання реакції страху зазвичай не дозволяє розрізнити, з яким видом страху ми маємо справу. Це можливо лише при докладному аналізі ситуації, що викликає установку страху [2, с. 123].

З позиції вікових особливостей та виходячи з мети статті нас більше цікавлять саме біологічні та соціальні страхи. Згідно А. Кемпінському, біологічний страх викликається ситуацією загрози безпосередньо життю людини. Погроза може виходити ззовні чи зсередини організму [2, с. 125].

Наслідком закону збереження виду є створення соціального життя. Людина не може жити і розвиватися без інших людей і без їхньої культурної спадщини. Під їхнім впливом вона моделює свою основну орієнтацію в навколишньому світі і зв'язані з нею основні емоційні установки. Від них вона переймає більшість готових форм взаємодії з оточенням. Навколишній світ є для неї, насамперед, світом людей. Отже, зрозуміло, що виключення із соціального світу – соціальна смерть – подібна для людини до біологічної смерті. Трапляється, що останнє людина вибирає для себе сама, як на війні чи у випадку самогубства заради порятунку честі, щоб уникнути соціальної смерті [2, с. 131].

Заміщення біологічних страхів на соціальні, на думку Ю. В. Щербатих, відбувається достатньо поступово, але необоротно. Немовля боїться гучних звуків, темноти і самоти, трохи подорослішавши і побувавши в лікарні - починає боятися уколів і людей в білих халатах, що заподіюють біль. Разом з початком навчання у школі виникають страхи вчителів, не вивчених уроків

і запізень. І, з часом, соціальні страхи виходять на перше місце. Соціальні страхи можуть витікати із страхів біологічних, але, завжди мають специфічний соціальний компонент, який в них виходить на перше місце, відтісняючи примітивні чинники виживання [3].

Згідно Дж. Вольпе, слід розрізняти біологічні і соціальні, монотипні і множинні, комплексні страхи. До біологічних страхів відносять ті, які так чи інакше можуть бути пояснені з погляду небезпеки для існування живого організму. До їх числа відносять страх болю, самоти, страх, викликаний раптовою і непередбачуваною зміною ситуації [4].

В процесі соціалізації, головним чином під впливом батьків, у дитини виникає ще одна група страхів, які відносяться до ситуацій або соціальних об'єктів, що не мають прямого біологічного значення. При поєднанні стимулів, що викликають біологічний страх з деяким соціальним стимулом, у людини досить швидко формуються обумовлені страхи - і вона починає боятися ситуацій і об'єктів, абсолютно безпечних з біологічної точки зору. Страх соціальних об'єктів або ситуацій соціальної взаємодії Дж. Вольпе називав соціальним страхом [4].

Багато наших страхів є результатом особливої форми навчання, яку можна назвати «соціальним запозиченням». Обумовлення та навчання починають впливати з раннього віку, а з дорослішанням цей вплив постійно зростає. Фактично можна казати про трансформування біологічного страху в соціальний завдяки соціальному вихованню [5]. Іншими словами, виникнення соціальних страхів також можна зв'язати з соціалізацією людини.

О. О. Прилутська вважає, що соціалізація страхів проходить в трьох сферах (як і соціалізація особистості): діяльність, самосвідомість та спілкування. Зокрема соціалізація особистості у сфері діяльності пов'язана з розширенням можливостей освоєння нових видів діяльності, можливостями зростання, кваліфікації і професійної майстерності, освоєнням суміжних професій та ін. Соціалізація страхів у сфері діяльності, таким чином, може бути пов'язана і із звуженням таких можливостей, тобто люди серйозно побоюються, що вони не зможуть чесно і продуктивно працювати і заробляти, підвищувати свій професіоналізм.

Соціалізація особистості у сфері спілкування пов'язана з множенням міжособистісних контактів (переважно у бік збільшення бажаних), домінуванням діалогічних форм спілкування, освоєнням нових форм спілкування. Соціальні страхи в цій сфері можуть приводити до зменшення контактів взагалі (і бажаних, зокрема) і домінуванню монологічного спілкування.

Соціалізація у сфері самосвідомості особистості відбувається у процесі становлення образу «Я». У цій сфері соціальні страхи можуть виникати, швидше за все, внаслідок дискримінації емоційних і поведінкових компонентів. Це може виявлятися в дії соціальних факторів, які занижують самооцінку, погіршують відношення до себе [5].

О. О. Прилутська вводить поняття соціалізації страхів, які виникають внаслідок входження людини в соціальне середовище, характеристики якої є (або обґрунтовано сприймаються) як джерела реальної загрози [5]. Тобто, можна виділити соціальні страхи, які пов'язані з діяльністю, спілкуванням та самосвідомістю.

Різні автори виділяють різні групи соціальних страхів. Так О. О. Прилутська виділяє такі соціальні страхи: 1) страх втратити роботу; 2) страх перед злочинним світом; 3) страх перед голодом і убогістю; 4) страх за своє здоров'я; 5) страх за своє майбутнє [5]. В роботі В. О. Андрусенко розглянуто чотири типи страху, які можна віднести до соціальних: 1) страх диктатури; 2) страх втратити свій соціальний статус; 3) страх втратити роботу; 4) страх втрати власної гідності [6]. Л. М. Грошевою виділено 5 груп соціальних страхів: 1) страх невдачі і поразки; 2) страх неприйняття і пригнічення; 3) страх втрати; 4) страх самостійності; 5) страх комунікації [7]. Дж. Вольпе у своїй роботі вивчив велику кількість різних соціальних страхів. Деякі з них зустрічалися досить часто: страх критики; страх бути знехтуваним; страх опинитися в центрі уваги; страх показатися неповноцінним; страх начальства; страх нових ситуацій; страх пред'являти претензії; страх не зуміти відмовити у вимозі; страх сказати «ні» [4]. Ю. В. Щербатих виділяє вісім головних різновидів соціальних страхів, які він поєднує у чотири пари: 1) страхи керівництва і

підпорядкування; 2) страхи успіхів і невдач; 3) страхи близьких соціальних контактів (страх самотності та страх близькості з іншою людиною); 4) страхи оцінювання та неуваги з боку інших людей [3].

Виходячи з доступу до певних методик для вивчення соціальних страхів юнаків та підлітків ми діагностували: загальну шкільну тривогу; переживання соціального стресу; фрустрацію потреби в досягненні успіху; страх самовираження; страх ситуації перевірки знань; страх невідповідності очікуванням оточення; низька фізіологічна опірність стресові; проблеми і страхи у стосунках з вчителями; страх невдачі та поразки; страх неприйняття та пригнічення; страх втрати; страх самостійності; страх комунікації; соціальну тривогу в ситуації «бути в центрі уваги, під наглядом»; «постситуативні румінації і бажання подолати тривогу в експертних ситуаціях»; «стриманість у вираженні емоцій через страх відкидання і блокування ознак тривоги в експертних ситуаціях»; «тривогу при прояві ініціативи у формальних ситуаціях через страх критики на свою адресу і втрати суб'єктивного контролю»; «уникнення безпосереднього контакту при взаємодії в суб'єктивно експертних ситуаціях» [8]; страх хвороби близьких; страх злочинності; страх начальства; страх змін у приватному житті; страх відповідальності; страх бідності; страх перед майбутнім; страх перед «екзаменами»; страх війни; страх смерті; страх перед негативними наслідками хвороб близьких людей; страх захворіти; страхи, пов'язані з статевою функцією; страх самогубства; страх перед публічними виступами; страх агресії по відношенню до близьких.

Розглянемо результати дослідження страхів у осіб підліткового віку. Насамперед зазначимо, що виявили зворотні кореляційні зв'язки між показниками методики «Тест шкільної тривожності» Філліпса та методиками «Соціальні страхи» Л. М. Грошевої і «Соціальні тривоги та соціофобії» О. А. Сагалакової. Проте між останніми двома методиками виявлено позитивні кореляційні зв'язки. Пояснити цей факт можна з декількох позицій. З одного боку, методика Філліпса хоч і заявляє в назвах шкал страхи, які за змістом можна віднести до соціальних, але досліджує страхи лише однієї соціальної ситуації – навчання у школі. Страхи, що досліджуються за допомогою інших методик виходять за межі ситуації навчання у школі й сприймаються підлітками неоднозначно, оскільки вони мають відносно уявлення про них через нестачу життєвого досвіду. З іншого боку, шкільні ситуації хоча і можуть трансформуватися у соціальні як такі, але в підлітковому віці вони не є для них підґрунтям. Порівняння результатів методик за допомогою системи стень дозволив побачити, що показники страхів, пов'язаних зі школою значно перевищують показники соціальних страхів.

Аналізуючи силу прояву соціальних страхів в підлітковому віці зазначимо, що найчастіше (за методикою «Ієрархічної структури актуальних страхів особистості» Ю. Щербатих і Е. Івлевої) діагностувався страх перед публічними виступами – 85% та страх перед «іспитами» - 60%. Якщо порівняти біологічні страхи підлітків та соціальні, які дозволяє діагностувати заявлена методика, то біологічні слабко але сильніші за соціальні (слід зазначити, що біологічні та соціальні страхи все ж виражені на низькому рівні).

Данні, отримані за допомогою опитувальника «Соціальні страхи» Л. М. Грошевої, свідчать що найчастіше зустрічається «страх невдачі та поразки» (20%), «страх неприйняття та пригнічення» (22,5%) та «страх самостійності» (20%).

Підвищення відсотка осіб, що переживають страх неприйняття та пригнічення, відбувається через наявність у вибірці групи осіб з погранично-межовими розладами та суїцидентів. Саме в них цей страх є вираженим, в порівнянні з іншими підлітками.

Нами виявлено статистично значущі відмінності у переживанні соціальних страхів підлітками без межових станів та підлітками з погранично-межовими розладами та суїцидентами, що наведені у табл. 1.

Виходить, що надмірний нахил у бік соціальних страхів в підлітковому віці призводить до розгойдування і так слабо стабільної психіки підлітка та може провокувати суїцидальні наміри та межові стани, адже страх соціальної смерті стає сильнішим за страх смерті біологічної і регулятивні механізми та психологічні захисти можуть не спрацювати.

Аналізуючи силу прояву соціальних страхів в юнацькому віці зазначимо, що лише у 19% діагностувався страх втрати та страх невдачі та поразки; у 15% страх неприйняття та пригнічення та страх самостійності; у 14% страх комунікації.

Таблиця 1

Міра відмінності між показниками учнів ЗОШ та підлітками – клієнтами Кризового центру

Методика Л.М. Грошевої		Методика Ю.Щербатих і Е.Івльової	
шкала	t-критерій	шкала	t-критерій
Страх невдачі та поразки	18,88	Страх божевілля	- 2,71
Страх неприйняття та пригнічення	-16,29	Страх хвороби близьких	- 3,61
Страх втрати	-4,94	Страх злочинності	- 3,02
Страх самостійності	-3,06	Страх начальства	- 3,20
Страх комунікації	-8,44	Фобії	- 24,44

За даними, отриманими при проведенні колірною тесту М. Люшера, провідним для юнацтва є страх перед незадоволеністю, відчуття слабкості, невпевненості і неповноцінності (45%), на другому місці – страх перед позбавленнями, боязнь бути обійденим (41%) та страх перед обмеженнями і примушенням (41%), на останньому місці – страх перед залежністю, що не задовольняє, і внутрішньою самотою (21%).

Кореляційний аналіз показників соціальних страхів та рис особистості дозволив виявити позитивні кореляційні зв'язки між песимістичністю та страхом невдачі і поразки ($r = 0,2$); тривожністю та страхом невдачі та поразки ($r = 0,16$), страхом неприйняття та пригнічення ($r = 0,16$), страхом самостійності ($r = 0,16$) та страхом комунікації ($r = 0,15$); індивідуалістичністю та страхом самостійності ($r = 0,16$); інтроверсією та страхом невдачі та поразки ($r = 0,26$), страхом неприйняття та пригнічення ($r = 0,15$), страхом самостійності ($r = 0,29$) та страхом комунікації ($r = 0,35$). Таким чином, особа з вираженими соціальними страхами буде займати пасивну особистісну позицію жертви, залежати від авторитету, провідною мотиваційною спрямованістю буде уникнення невдач, буде конформною, буде відчувати труднощі у адаптації до буденних ситуацій, відчуженість від соціуму. Що правда це досить скута характеристика, оскільки розміри статті не дозволяють представити її більш детально.

При порівнянні соціальних страхів підлітків та юнацтва ми отримали результати, які представили у табл. 2.

Таблиця 2

Порівняння соціальних страхів підлітків та юнацтва

	Страх невдачі та поразки	Страх неприйняття і пригнічення	Страх втрати	Страх самостійності	Страх комунікації
m підлітків	2,06	1,83	1,88	1,3	1,54
m юнацтва	1,51	1,38	1,63	1,04	1,07
t	3,85*	3,13*	1,55	2,57*	3,21*

* позначено статистично значущі показники t-критерію Стьюдента

Як можна побачити з табл. 2, нами визначені статистично значущі відмінності у прояві соціальних страхів між підлітками та особами юнацького віку. Слід зазначити, що в середньому соціальні страхи підлітків виявилися сильнішими ніж страхи юнацтва. Лише страх втрати є приблизно однаково вираженим як в юнацькому так і в підлітковому віці. Проте якщо за середніми

показниками для підлітків сильнішим є страх невдачі та поразки, то для осіб юнацького віку саме страх втрати стає провідним. Страх втрати виражається у страху втратити сім'ю; втратити любов (улюблену людину); втратити гроші; втратити друзів; втратити контроль над своїм життям. Страх невдачі і поразки яскраво проявляється у страху іспитів; страху опинитися гірше за інших; страху показатися неповноцінним; страху почервоніти, спітніти і т.п. в невідповідний момент; страху не зуміти відмовити у вимозі, сказати «ні».

На підґрунті викладеної вище інформації, спробуємо описати динаміку та характер змін соціальних страхів в процесі дорослішання особистості під час підліткового та юнацького віку.

Страхи та тривоги, пов'язані зі шкільною ситуацією для підлітків є актуальнішими за змістом ніж інші соціальні страхи. Тим більше, що за результатами кореляційного аналізу шкільні тривоги можуть зменшувати соціальні страхи. Така картина є цілком логічною для здорової особистості. До того ж соціальні страхи підлітків скоріше за все є, так би мовити, «соціально запозиченими». Як показує практика, саме із запозиченими, навіяними страхами психіці дитини найскладніше впоратися та подолати їх. Ми вважаємо, що саме цим пояснюється той факт, що соціальні страхи підлітків сильніше, ніж в юнацтва. При переході до наступного етапу дорослішання, отримання можливості самостійного життя нарешті дозволяє стикнутися із «уявними загрозливими» ситуаціями у реальному житті й нарешті виробити адаптаційні та захисні механізми. Тому ми фіксуємо зменшення кількості випадків діагностики сильних страхів та зниження інтенсивності переживання.

Проте, загострення соціальних страхів в підлітковому віці, ймовірно, призведе до погранично-межового розладу або суїцидних намірів. Якщо ж особа юнацького віку не змогла впоратися з соціальними страхами то сформується конформна, слабка, безініціативна особистість, яка здатна виконувати будь-які «накази» референтної групи, аби тільки уникнути ізоляції («соціальної смерті»). Такі особистості небагато досягають у своєму житті та скоріше за все будуть складати шар, як мінімум, люмпенізованих особистостей (оскільки, за нашими дослідженнями, саме сильні соціальні страхи не дозволяють досягти переважання мотивації досягнення успіху над мотивацією уникнення невдач і, як один з наслідків, спостерігається зупинка в просуванні у соціальній ієрархії суспільства [1]), стануть ідеальним підґрунтям формування тоталітарного режиму або, як максимум, соціальні страхи трансформуються у соціофобію.

Література

1. *Гузенко В. А.* Особливості переживання соціального страху з різними рівнями мотивації досягнень у юнацькому віці : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / В. А. Гузенко. – Одеса, 2009. – 243 с.
2. *Кемпински А.* Экзистенциальная психиатрия / Антон Кемпински / пер. с польского Боричева А.А. / – М. – СПб.: «Совершенство», 1998.
3. *Щербатых Ю.В.* Социальные страхи / Юрий Викторович Щербатых // Психологический навигатор: все о психологическом консультировании и психотерапии. – Режим доступа: <http://www.psynavigator.ru/articles.php?code=371>
4. *Вольпе Дж.* Социальный страх / Джозеф Вольпе / Поведенческая психотерапия [Владимир Ромек], 2001. – Режим доступа: <http://behavior.romek.ru/twolpe.htm>
5. *Прилутская О. А.* Социализация страхов у населения и психологические особенности изменения поведения и отношений / О. А. Прилутская // CREDO NEW: теоретический журнал – Режим доступа: <http://credonew.ru/content/view/104/23/>
6. *Андрусенко В. А.* Социальный страх: (Опыт философского анализа) / Владимир Александрович Андрусенко. – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1991. – 168 с.
7. *Грошева Л. Н.* Социальные страхи и их преодоление у верующих и атеистов: дис. ... кандидата психол. наук: 19.00.05 / Грошева Лариса Николаевна. – М., 2004. – 206 с.

8. Сагалакова О. А. Опросник социальной тревоги и социофобии / О. А. Сагалакова, Д. В. Труевцев // Медицинская психология в России: электрон. науч. журн. – 2012. – N 4 (15). – [Электронный ресурс]: <http://medpsy.ru>

Відомості про автора:

Гузенко Віра Анатоліївна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту Одеського національного політехнічного університету.

Статтю подано до друку 10.04.2015.

УДК: 159.9.072.43

© Г. О. Гулько, 2015 р.

Г. О. Гулько (м. Київ)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ В СИТУАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ

Досягнення успіху, його детермінанти та особливості стають однією із найбільш актуальних проблем сьогодення. З мотивацію досягнення успіху пов'язані деякі фактори, що також можуть і спричинювати негативні наслідки, такі, як прогресуюча невротизація особистості. В статті наведено результати діагностики різних соціально-психологічних особливостей особистості обдарованих учнів, що знаходяться в ситуації досягнення. Докладно проаналізовані такі компоненти, як мотивація, тривожність, невротичні властивості, імовірність неврозу, тип та структура особистості, креативність, система цінностей, самооцінка та соціалізованість на прикладі обдарованих учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів.

Ключові слова: особистісні особливості, обдарована молодь, учні, діагностика, дослідження, мотивація, тривожність, креативність, цінності, самооцінки, особистість.

Достижение успеха, его детерминанты и особенности становятся одной из наиболее актуальных проблем современности. С мотивацией достижения успеха связаны некоторые факторы, которые также могут и вызывать негативные последствия, такие, как прогрессирующая невротизация личности. В статье приведены результаты диагностики различных социально-психологических особенностей личности одаренных учеников, находящихся в ситуации достижения. Подробно проанализированы такие компоненты, как мотивация, тревожность, невротические свойства, вероятность невроза, тип и структура личности, креативность, система ценностей, самооценка и социализированность на примере одаренных учащихся старших классов общеобразовательных учебных заведений.

Ключевые слова: личностные особенности, одаренная молодежь, учащиеся, диагностика, исследования, мотивация, тревожность, креативность, ценности, самооценка, личность.

Achieving success, its determinants and features is becoming one of the most actual issues of our time. Some factors that also may cause adverse effects, such as progressive neuroticism personality, related with the motivation to succeed. In the article presented the results of the diagnostics of various socio-psychological personality traits of gifted students in the situations of achievement. Analyzed the components, such as motivation, anxiety, neurotic characteristics, the probability of neurosis, the type and structure of the personality, creativity, values, self-conception and socialization on the example of gifted high school students of secondary schools.